

בדין מומר לקרבן ולתפילה

ש"ק ר"ח סיון תרע"ג דווינסק
הרב ר' יצחק נ"י דאמניץ

קבלתי מכתבו. והנה כך. מומר לע"ז ולשבת דאין מקבלין ממנו קרבן, בחולין ד' ה' סנה' ד' מ"ז, דיש בו ג' טעמים, משום קרא דמכס¹ ומשום אין שב מידיעתו², משום זבח רשעים³. אבל גבי מומר לחלב אין בו משום זבח רשעים. ונ"מ אם אביו פריש קרבן ומת, ובנו מומר, אם מקבלין ממנו, עיין זבחים ד' ה' ע"ב וד' ואו יא דמקופיא מכפר, ומ"מ מבורר שם ד' ד' וד' ז' דאין שנוי בעלים לאחר תה אף למ"ד יורש סומך ומימר ע"ש, וע"כ דבעלים לא מקרי רק אם יש לו לק בגוף הדבר, לא זכות בהקרבן⁴.

ועין ברמב"ם פ"א בה' תמורה דלכך אם הימר בקרבן צבור לוקה משום שיש שותפות ע"ש, ולא ר"ל מחמת דקבלו ממנו שקלים, דזה לא נקרא חלק כלל מבורר בירושלמי שקלים פ"א⁵. ועיין תוס' שבועות דף י"ד ע"א ע"ש דמכהנים לדידן דקיי"ל שמקבלין שקלים מ"מ אם נצרך לקבל לצורך קרבנות צבור לא

בחולין ה' ע"א אדם כי יקריב מכס, מכס ולא כולכם, להוציא את המומר. בחולין שם, אשר לא תעשינה בשגגה ואשם, השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו, אינו שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו. ועיין בתוס' זבחים ק"ח ע"ב ד"ה והמעלה. בסנהדרין קי"ב ע"ב היו בה קרשי מזבח ימותו וכו', זבח רשעים תועבה. ועיין שבועות י"ב ע"ב וזבחים ז ע"ב.

עיין בצ"פ מהדו"ת (דף ו' ע"ב): והך דקילין דירש סומך וממיר, חזינן דגבי שנוי בעלים צריך דוקא שיהי' עצם הקרבן שלהם ולא התואר.

במשנה פ"א ה"ג אמר ר' יהודה כו' אלא שהכהנים דורשים מקרא זה לעצמן, וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, הואיל ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו האיך נאכלים, וכו'. ובירושלמי שם, כך משיבין חכמים לר"י וכו', מנחת יחיד קריבה כליל ואין מנחת הצבור קריבה כליל, והוא מותיב לן, זו לא נדבת יחיד היא, ואינון מתיבין ליה, כיון שנמסרה לציבור כמי שהוא נדבת ציבור. ומכאן מוכיח הצ"פ שאין הטעם שיחיד שהימר בק"צ לוקה מחמת זכותו ע"י שקלו, כי אי"ז נקרא חלק כדמוכח בירושלמי הנ"ל, אלא ע"כ שמחמת היותו חלק מתואר ציבור הרי הוא בכלל בעלים ללאו דתמורה וכמו בירוש'. ועיין בצ"פ מהדו"ת (דף מ' ע"ב) : ונ"מ דהרמב"ם ס"ל בהל' תמורה פ"א דאם אחד המיר בק"צ או אחד מהשותפין אף דלא נעשה תמורה מ"מ לוקה, משום דס"ל דיש לכל אחד זכות בהקרבן בגדר צורה לא בעצם. ועיי"ש דף צ' ע"א.

מקבלין מהם ע"ש⁶, רק דמ"מ הם פרט מהציבור⁷, עיין ביצה ד' ל"ט אם שייך בזה גדר שותפות⁸.

והנה עיין ב"ב ד' קי"ח א' דעדת קרח ומתלוננים וכ' לא נטלו חלק בארץ אף למ"ד ליוצאי מצרים, וע"כ דהם נבדלו מן גדר צבור, דאם ל"כ במה אבדו זכותם, עיין קדושין ד' י"ח דמומר יורש⁹ עיין שם בהג"א¹⁰, וע"כ דזה רק ביחיד אבל לא בציבור.

ועיין ע"ז ד' נ"ב ע"ב גבי אחז דמוכח שם דלא היה לו שום זכות בכלי שרת¹¹. ועיין ב"ק ד' פ"א בתוס' גבי מים של רבים וכו'¹², ובע"ז ד' מ"ד ע"א ע"ש¹³.

6. בתוס' שם ד"ה דלא כתבו דאפילו למ"ד שהכהנים מצווים לשקול, והשעיר בא מתרומת הלשכה, מ"מ אם חסרו מעות הלשכה וכאו לגבות לצורך שעיר, אין גובין משלהן.

7. עיין בצ"פ מהדו"ת י' ע"ב שכתב: גבי מוסר דבר לציבור שוב אין לו חלק בו, וכמו בשקלים הובא בערכין דף ד' וכ"מ דאף דכהן שוקל מ"מ הקרבן שקרב מהם אין בו חלק רק בגדר ציבור, אך זה רק בשקלים שהוא חיוב תמידי, אבל בדבר פרטי אם נתבטל הדבר חוזר לו, ועיין מ"ש התוס' שבועות דף י"ד גבי קרבן ציבור השייך רק לישראל אם אין מעות בלשכה גובים רק מישראלים ולא מכהנים, עכ"ל.

8. בגמ' שם איתא, בהוה אמינא שנחלקו ר' נחמן ור' ששת בבור של עולי בבל, שעשאום בני גולה לעוברי דרכים באמצע הדרך לשחות בעלייתם לרגל, דר"נ ס"ל בירא דשותפי הוא ור"ש ס"ל דהיפקרא הוא. ועי' בצ"פ ה"ל נדרים פ"ז ה"ב על דברי הרמב"ם דהמורד הנאה מחכירו שמוטר בדברים שהם של שותפות כל ישראל וכו', והבאר שבאמצע הדרך, ופי' הצ"פ שם שכל שאינו מתרומת הלשכה הוא בגדר שותפות.

9. "עכום יורש את אביו דבר תורה דכתיב כי ירושה לעשיו נתתי את הר שעיר ודילמא ישראל מומר שאני וכו'".

10. אולי צ"ל במרדכי, ששם הביא שיטה הסוברת שמומר אינו יורש. ועיין שו"ת הרא"ש כלל י"ז ס"י.

11. בע"ז שם מבואר שכלי השרת שהשתמש בהם אחז לע"ז לא נאסרו מה"ת, ולא אמרינן בהן אדם אוסר את שלו. אמנם ראיית הצ"פ משם צ"ע, שהרי מבואר בזבחים קי"ד ע"א דבקרבנות אין המקדיש יכול לאוסרם דאינם שלו. ואם כי בחולין מ"א ע"א איכא למ"ד דכיון דקניא ליה לכפרה כדידיה דמיא, אולם לכאורה אי"ז שייך לגבי כלי שרת. (ועי' ברש"י פר' תרומה דמזבח הנחושת מכפר על עזות מצח, ובתוס' זבחים פ"ח ע"ב ד"ה מכפרים השוו בקושייתם כפרת בגדי כהונה לכפרת שעיר המשתלח. ועיין ברש"י יומא ע"ב דמ"ש אלמלא בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהן של ישראל זה משום דע"י כגד"כ מקריבין קרבנות המכפרין על ישראל, והרש"ש תמה מפני מה לא פירש דמחמת עצמן מכפרין כמ"ש בזבחים פ"ח. ויתכן דרש"י לשיטתו בערכין ט"ז ע"א ד"ה אהנו דכפרה זו רבגד"כ היא רק על הציבור ולא על החוטא, וא"כ י"ל דמ"מ בשעת הקרבה הרי הם כקרבנות ומגינים גם על החוטא. ולפי"ז י"ל דגם כ"ש בשעת עבודה מכפרים, וכ"מ מהתנחומא פר' ויקהל סי' י').

12. בתוס' שם ד"ה ומעיין הקשו על מש"ש דמתקנת יהושע מעיין היוצא בתחילה אפילו בחו"ל בני העיר מסתפקין ממנו, א"כ אמאי אמרו בע"ז מ"ז דמעין הגובע משדה של יחיד אינו בכלל מים של רבים שאינם נאסרים ע"י השתחוויה, הרי אכתי של רבים הם מתנאי יהושע.

והא דליכא שינוי בעלים בקרבן ציבור י"ל לא מטעם דרש"י ותוס' רהם בעלים¹⁴, דכיון דאין יחיד יכול להביא קרבן צבור לא הוי בר כפרא כמותו, וכמו לשם ר"ם. אך יהיה נפ"מ לשיטת הרמב"ם גבי חטאת למי שחייב עולה דמ"מ לא יהי. וכן נ"מ בפרי העלם דבר למ"ד דכל שבט ושבט מביא, אם הקריב של שבט ורבן לשם שמעון ואכמ"ל.

וכנראה כונת הצ"פ להוכיח מקושיית התוס' שאין לחלק בין היכא שהמים לא הוקנו לרבים אלא הם הפקר מאליהם כמו מים של רבים, להיכא שהיתה תקנה המפקירה את המים מהיחיד, כמו בתקנת יהושע, שאז י"ל שהרבים זוכים בהם בתורת הקנאה, ומים אלו נחשבים לקנין של כל יחיד וראויים להאסר. ועיין בנקודות הכסף סי' קמ"ה שכתב שדין מים של רבים אינם נאסרים הוא מדין אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ומדלא חילקו כן התוס' ש"מ שבמקום שישנה זכיית ציבור אי"ו נחשב כבעלות של כל יחיד. ותקנה זו אע"פ שהיא רק לבני אותה עיר מ"מ גם בבני עיר יש גדר זה של תואר ציבור כמש"כ בשו"ת צ"פ (דווינסק) ח"ב סי' י"ג וסי' כ"ד ובשו"ת צ"פ (וורשא) סי' קי"ב וסי' רל"א. ועיין להלן הערה 13.

בגמ' שם אמרו שנחש הנחושת שעשה משה לא נאסר מחמת שעשאוהו ישראל, בימי המלכים, לע"ז, משום שנעשה משל משה ואין אדש"ש. וכונת הצ"פ שבע"כ יש לחלק בין דבר שנחשו הציבור לצורך דבר מצוה בעלמא, כמו בנחש הנחושת, שכזה עדיין קיימת בעלות כל יחיד ויחיד, לבין דבר שניתן לצורך מצות ציבור, דהיינו שקיום מצוותו הוא בדבר שקנוי לגדר ציבור דוקא, ולא סגי ביחידים המשתתפים כאחד, וכגון בכלי שרת הניקחין משל ציבור, וכן בדבר המופקר לכל, כגון מעיינות, שבאלו אין לכל יחיד שם בעלים. וכ"נ ממש"כ הצ"פ בהל' לולב פ"ח ה"ט וז"ל: ועיין בע"ז ד' נ"ב ע"ב דאנשי אחז אינם יכולים לאסור כ"ש דאין אדש"ש ומ"מ אמרינן שם ד' מ"ד ע"א דאם היה נחש הנחושת בא משל ישראל היו יכולים לאוסרו וע"ש בדף מ"ז ע"א ובריטב"א שם. עכ"ל.

והנה דברי הצ"פ הנ"ל בהל' לולב קאי על דין בעלות של יחיד בדבר של ציבור, אבל מסדר דבריו באגרת זו משמע שכאן כוונתו לבאר את הגדר של מומר בדבר של ציבור, שהרי כתב ענין זה דאחו וכו' בתוך דבריו על גדר מומר, ולא לעיל בדבריו בגדר ציבור. וע"כ נראה שכוונתו שמה שלא נאסרו הכ"ש ע"י אחז הוא משום שהעובד ע"ז, והו"ה המאמין בה שהוא עכ"פ אפיקורס, הרי הוא נבדל מגדר ציבור, ולכן אבד זכותו בכ"ש, וכמו שביאר לעיל לגבי עדת קרח שאברו זכותם בירושת א"י, ולכן לא היה אחז יכול לאסור הכ"ש. משא"כ בנחש הנחושת שאילו בא מכל ישראל לא היה בזה גדר ציבור כנ"ל. ואין המומר מופקע מחלקו.

וכן יל"פ כוונת הצ"פ כאן בתנאי יהושע במעין היוצא בתחילה, שכבר נתבאר לעיל שי"ל שתקנה זו היתה לגדר ציבור בני העיר, ולכן יש מקום לחלק בין מעין היוצא בתחילה שזוכים בו כל היחידים מהציבור לבין מים של רבים שהם הפקר לכל וכנ"ל, ומדלא חלקו כן התוס' מוכיח הצ"פ שס"ל שמומר נבדל מגדר ציבור.

בזבחים ד' ע"א מה לשינוי קודש שכן ישנו בציבור כביחיד. ופרש"י אבל שינוי בעלים לא שייך בקרבן ציבור שהרי הכל בעליו. והתוס' פירשו דאם שחט לשם היחיד הרי הוא בעליו.

עכ"פ חזינן דמומרים נפקע זכותם מצבור¹⁵. ועיין בכריתות ד' ז' ע"א דמומר נדחה רק מקרבן ולא מכפרה¹⁶. עיין בהך דתגיגה ד' ו' ע"ב דבמדבר לא קרבו קרבנות מישאל רק משבט לוי, וע"כ דמסרו לציבור אף למ"ד דשבט מקרי קהל, עיין הוריות ד' ו' וביומא דף נ גבי שבט לוי ע"ש, חזינן דרק לקבל אין מקבלין מהם, אבל להקריב, אף שיש להם זכות בהקרבתן, כיון דאין להם זכות בגוף הדבר לא אכפת לן. והא דאין מקבלין שקלים ממומר, זה משום דהשקל גופא הוי כפרה, עיי"ש בתוספתא פ"א דשקלים ואכמ"ל.

אך כך, דהנה התוס' בזבח' ד' פ"ח ע"ב כתבו דיש חילוק בין דבר שהוא של כל ישראל או של צבור ע"ש¹⁷, ור"ל דזה הוי בגדר שותף, וזה לא הוי רק פרט מהציבור. ועיין מנחות ד' ע"ח ת' ד"ה או דתמיד אין על אחד ישראל שם אחד מחבורה ע"ש¹⁸.

ובאמת הא דממעטינן מקרא דבן נכר מומר מפסח¹⁹, הא אין מקבלין ממנו קרבן, ודוחק לומר כגון שנתממר אחר שהקריבו, עיין ביבמות דף ע"א ע"ש בתו'²⁰. אך י"ל דלמ"ד אין שוחטין הפסח על היחיד, אם אחד מהחבורה מומר, לא שייך בזה מחמת מכס או מחמת זבח רשעים, רק משום דלא חזי לאכילת קדשים, והוי כמו שלא לאוכליו.

וזה הנ"מ בין מוסף לתמיד, דזה בגדר של כל ישראל וזה בגדר צבור, עיין בתו"כ

15. עיין בשו"ת צ"פ (דווינסק) ח"א סי' ס"ג וז"ל: ובאמת בספרי פ' שלח נראה שם דגבי ערבות היכא דמומר לע"ז ל"ש ערבות בשביל זה דהוה כמו שנעקר כלל מן המשפחה וכו'. ועיי"ש סי' פ.
16. בגמ' שם יכול יהא יום הכפורים מכפר על שבין ועל שאין שבין וכו' ת"ל אך חלק. מאי שבין ושאיין שבין וכו' אלא כי הא דעולא א"ר יוחנן אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו הואיל ונדחה ידחה. נהי דאידיחי קרבן גברא בר כפרא הוא. והצ"פ מפרש שהכונה שרק בקרבן שלו יש דיחוי אבל כשאין צריך בעלות ממש על הקרבן כמו בשעיר המשלח אין דיחוי ויכול להתכפר אע"פ שהיה מומר. ולפי"ז מיירי שהמיר אחר שהופרש השעיר וחזר בו קודם השילוח.
17. בתוס' שם ד"ה מכפרים כתבו דאע"פ דכתנות מכפרת על ידיע מאן קטליה מ"מ צריך קרא למילף שאין השעיר מכפר על כך, דיש חילוק בין ציבור לכל ישראל, דכתנת מכפרת אציבור ושעיר על כל ישראל.
18. בתוס' ע"ח ע"ב כתבו דבשוחט את התמיד בער"פ לאחר חצות דלר' יהודה עובר אלאו דלא תשחט על חמץ דם זבחי, אי"ז אלא לשוחט או זורק אבל פשיטא דלא מחייב משום אחד מישאל, ואי"ז כאחד מבני חבורה של פסח דמחייב.
19. במכילתא בא עה"כ כל' בן נכר לא יאכל בו ובפסחים צ"ו. ויבמות ע':
20. שם ד"ה בו וכו' דשייך שפיר מבן נכר לידרוש אבל אוכל במצה ומורו וכו', אע"ג דבפסח אין אוכל שהיה מומר בשעת עשיית פסח עכ"ל. הרי דהתוס' מוקים לדרשה זו היכא שהיה מומר בשעת הקרבה.

אמור גבי אם כופין צבור להקריב קרבנות, וזה תליא כהני קרבנות שמתירים, כמו
 ור ושתי הלחם, ובין קרבן מוסף בעלמא²¹

יוסף ראזין

רב דפה הנ"ל

כתו"כ פר' אמור מצינו שתי דרשות על דברי הכתוב "לרצונכם", כפרשת בע"מ ובפרשת
 קרבן העומר, ובשתיהן דרשו שאין כופין את הציבור בע"כ. ובצ"פ הל' תרומות (דף
 נ"ד ע"ב) כתב: "עי' תו"כ פ' אמור גבי תמידין וגבי עומר דאין כופין את הציבור
 אקרבנות". ובצ"פ עה"ת פר' אמור כתב על דברי התו"כ שכפיה הוה פרטית לא כללית.
 ונראה מכ"ז שהצ"פ מפרש שהצורך בלימוד נוסף שאין כופין את הציבור הוא משום
 שהלפוחא הראשונה קאי רק על התמידים, וזה משום שבהם אין הכפרה על כל פרט
 מהציבור אלא לתואר הציבור, ובגדר ציבור מיעטה התורה מכפיה. אבל במוספין גדר
 הכפרה שבהם הוא לא לתואר ציבור אלא לכל ישראל, והיינו שכל יחיד הוא פרט
 מהציבור. ואם כי גם במוספין הבעלות היא רק לתואר ציבור, וכמש"כ לעיל מירושלמי
 שקלים לגבי העומר ושתי הלחם שאינם בגדר מנחת כהן משום שהבעלות היא לתואר
 הציבור, מ"מ גם בבעלות של תואר יש להבדיל בין ציבור נקודה אחת לבין צירוף
 של יחידים, וכמו שמצינו שירוש הוא בעלים כתואר כמש"כ הצ"פ בתחילת התשובה.
 ובגדר זה של כל ישראל לא מיעטה תורה כפיה. ורק בעומר ושטה"ל, שהם באים להתיר,
 באלו ילפינן מהמקרא השני של "לרצונכם" שגם בהם אין כופין את הציבור. (והטעם
 יל"פ שהוא כעין מ"ש בחולין שכל מצוה שמתן שכרה כתוב בצידה אין ב"ד כופין
 עליה). ומה דבפסח ס"ל להצ"פ כאן דלמ"ד שאינו נשחט על היחיד יש לתבונה דין
 ציבור ואין מומר אוסר הקרבה מדין לכם וזבח רשעים, ואע"פ שאי"ז קרבן קבוע, ומ"ש
 ממוספין. וצ"ל דרק במוסף על התמיד יש גדר של פרט מהציבור, משא"כ בפסח שהוא
 חיוב בפנ"ע.

ויש להביא ראייה לדעת הצ"פ דהמיעוט דלרצונכם אינו על המוספין ממ"ש בספרי פר' פנחס
 בפרשת המוספין עה"כ צו את בני ישראל ואמרת להם, הרי זו אזהרה לכי"ד. ובפשטות
 הכונה היא שבי"ד חייבים לכוף את הציבור לכך, וע"כ דמוספין שהם עיקר פרשה זו
 לא התמעטו מ"לרצונכם".

ומדברי הצ"פ כאן משמע שמכח סברא זו מחלק גם לגבי זכות הכפרה של מומר בק"צ,
 שבתמידים שבהם הכפרה היא לתואר הציבור גם מומר יכול להתכפר בכללם, אבל
 מוספין שהכפרה בהם היא לתואר כל ישראל, והיינו לכל יחיד מהציבור, בהן א"א למומר
 להתכפר, כי הוא נבדל מגדר ציבור כמש"כ הצ"פ לעיל לגבי ירושת א"י שהתחלקה
 ליוצאי מצרים שלא זכו בה בנים מומרים. וזה משום שאע"פ שהזכיה בירושת א"י היחה
 לגדר ציבור כמש"כ שם בפירוש מ"מ הזכיה היחה לכל פרט מהציבור, שהרי כל עיקרה
 הוא לחלק את הארץ לשבטים ולבתי אב. וה"נ בכל זכיה לגדר כל ישראל, גם כשהיא

זכיה לתואר ציבורי כקרבן מוסף, אין מומרים בכלל. ועיין מש"כ בנידון זה בשו"ת צ"פ (ירושלים תשכ"ה) סי' ל. ועיין בזכר יצחק ח"א סי' ז' ד"ה ועל דבר. ומשמע מהצ"פ שהראיה לחילוק זה בין תמיד למוסף היא ממש"כ תוס' בזבחים הנ"ל ששעיר הפנימי מכפר על כל ישראל ואילו הכותנת מכפרת על הציבור, ומסתבר לצ"פ שהכלל הוא שהחובות התמידיות בהקרבה וצרכיה הם מדיני הציבור ואילו המוספים שאינם תדיריים הם מדיני כל ישראל. וזוהי הסיבה לחלק בין כותנת לשעיר הפנימי.